

ԲԱՆԵՍԻՐԱԿԱՆ

ՆՈՐ-ՋՈՒՂԱՅԻ

Ս. ԿՍԱՐԻՆԵԱՆ ԱՆԱՊԱՏԸ

Նոր-Ջուղայի կրօնական հաստատությունների մէջ պատուաւոր տեղ կը գրուէ Ս. Կատարինէի Կուսանաց վանքը և անտարակոյս նոյնը պիտի ընէ Հայ Կուսաստաններու պատմութեան մէջ:

Ջուղայեցիք, իրենց հայրենական բնագաւառին բռնութեամբ իսպախան փոխադրուելէ յետոյ, երբ Շահարասի հրամանով ստիպուեցան վերջնականապէս հաստատուիլ Ջայէղէրուզ գետի ափին իսպահանի հանդիպակաց կողմը, առաջին առթիւ վերահաստատեցին ինչ որ իրենց սրտին և յիշողութեան հետ անբաժանելիօրէն կապուած էր՝ որպէսզի իրենց զաւակները չմոռնան զանոնք օտար երկնքի տակ:

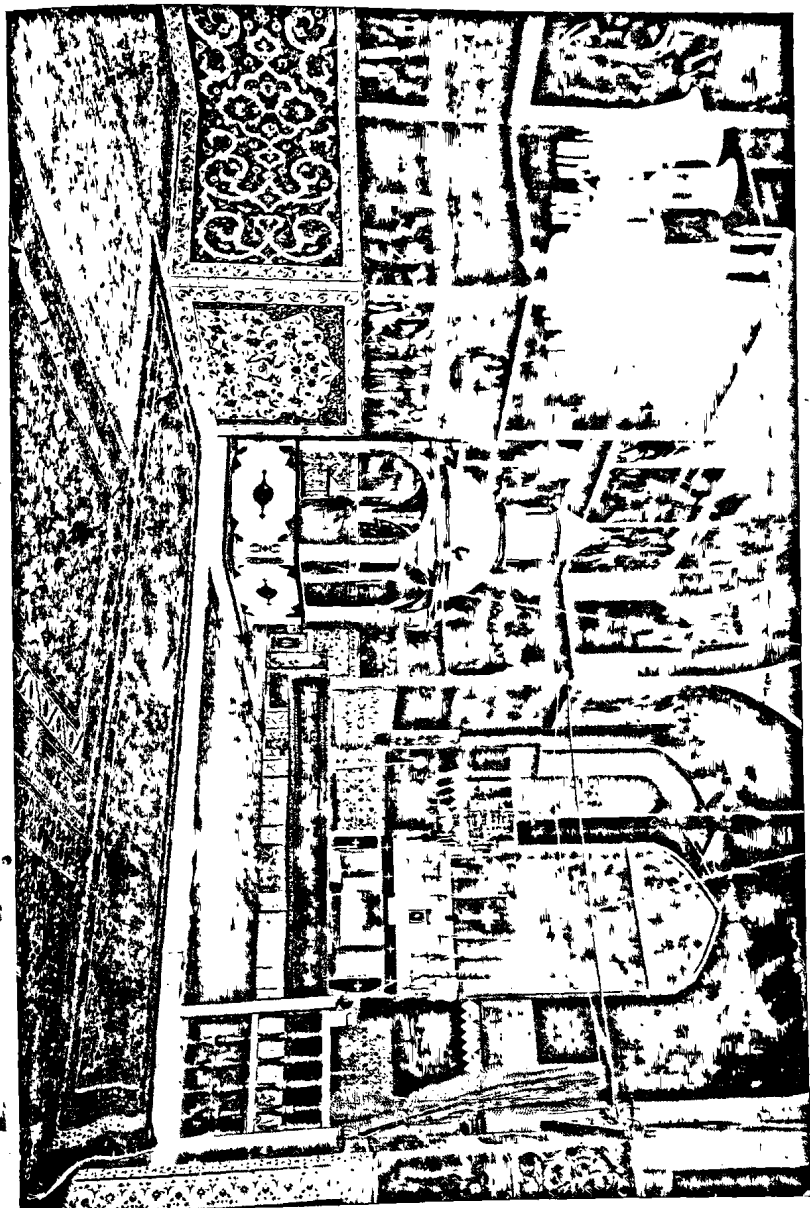
Նախ անմոռանալի Ջուղան, Մայր Արաքսի ափին, լեռներու կանաչ քղանքերն, յետոյ իրարու ետեւէ անոր համայնապատկերը զարդարող եկեղեցիները՝ մինչև քսան և չորս հատ ի Նոր-Ջուղա և տասն և չորս ի Հնդկաստան և հեռուոր Արեւելք: Ինչպէս պատմութիւնը կը վկայէ քիչ ֆնաց որ էջմիածինն ալ փոխադրուէր. բարեբախտաբար այդ չիրականացաւ, միայն իշման Սեղանի մի քանի քարերը հասան Նոր-Ջուղա և զետեղուեցան Ս. Գէորգ եկեղեցւոյ կից մատուռին մէջ ուր ամէն Ջուղայածին ուխտի գացած է և քարերուն շուրջ երբեք դառնալով արցունքներովը ցողած է զանոնք հայրենիքը չմոռնալու երդումը ընելով:

Նոր-Ջուղայի 24 եկեղեցիներու անուանց շարքը ինքնին կը Վկայէ թէ Ջուղայեցիք իսկապէս Անեղիներու եռանդով տոգորուած էին եկեղեցաշինութեան մէջ: Սկսելով երկինքէն՝ Ս. Ամենափրկիչ (Եկեղեցի և Վանք), Ս. Հոգի, Ս. Աստուածածին (Երկու հատ), Ս. Գրգրիէլ և Միքայէլ Հրէտակապիտաց՝ Մարգարէք և Վկայք՝ Ս. Յովհաննէս (Երկու հատ), Ս. Ստեփանոս: Առաքեալք՝ Ս. Թովմայի և Ս. Անանիայի: Հայ Սուրբեր՝ Ս. Գրիգոր Լուսա-

ւորիչ, Ս. Յակոբ (Երկու հատ), Ս. Ներսէս: Օտար Սուրբեր՝ Ս. Գէորգ, Ս. Սարգիս, Ս. Մինաս (Երկու հատ), Ս. Նիկողայոս, Ս. Կատարինէ (Եկեղեցի և Կուսաստան): Ս. Տեղեաց՝ Բեթղէնէմի, Նազարէթի: Անձնական՝ Խօջա Շաֆրազէնց Ս. Եկեղեցի: Աստուծէ 22ը 17րդ դարու ընթացքին շինուած են. մի քանին սակայն յետոյ զոհ գացած են աւերիչ ձեռքերու և բնական աղէտներու և այսօր կանգուն են միայն 12ը՝ լաւ վիճակի մէջ և ի գործածութեան ութ ամենօրեայ պաշտամանց համար իսկ չորսը յատուկ օրերու վերապահուած:

Ջուղայեցիք հպարտ են ոչ միայն իրենց եկեղեցիներու թիւով, այլ և մանաւանդ անոնց վայելչութեամբ: Սյո Վայելչութեան փառքն ու պսակը կը կազմեն Ս. Ամենափրկիչ (1654) և Ս. Բեթղէնէմ (1627), ներքուստ անզուգական գեղեցկութիւններ բովանդակ Սփիւռքի Հայ Եկեղեցիներու մէջ, իրենց որմանկարներով և նուրբ ծաղկանկարչութեամբ:

Ս. Կատարինեան Կուսաստանը կառուցուած է Նոր-Ջուղայի Չարսու թաղին մէջ, Ս. Յովհաննէս կամ «Ալ» ի Եկեղեցւոյ արտաքին շրջապատին կից, 1623ին Մովսէս Կաթողիկոսի օրով և նուիրատուութեամբ Խօջա Եղիազարի, որ էր պապ Լազարեանց տոհմի Նիկողայար իշխանապետին: Եկեղեցին, յանուն Ս. Կատարինէի, կառուցուած է հաւանաբար նոյն թուականին Կուսանաց առօրեայ հաւաքական պաշտամունքի և առանձնական աղօթքի համար: Ան կը գրաւէ Կուսաստանի կեդրոնամասը և նախապէս արեւելքէն, հիւսիսէն և հարաւէն շրջապատուած էր Միաբանութեան խցաշարքերով: Անոր երկարութիւնն է 35 ոտնաչափ իսկ լայնութիւնը 22: Համեմատական բաժանումներով ունի իր բեմը, դասը և առհանը: Բեմի պատարագամատոյց սեղանը ունի երեք աստիճաններ, որոնց վրայ առանձին կը բարձրանայ Տեառնական Խաչելութեան իւղաներկ պատկերը՝ կտաւի վրայ նկարուած և շրջանակուած: Պատկերին մէջ՝ խաչի ներքև կեցողներու շարքին Ս. Կոյսի դէմքը յատկապէս շեշտուած է և ցայտուն, որոշապէս տեսնուելու համար իրրեւ նախակարապետը եւ տիպարը քրիստոնէական կուսական սքրակեաց կեանքին: Բեմի առաստաղի աղեղները ինչպէս

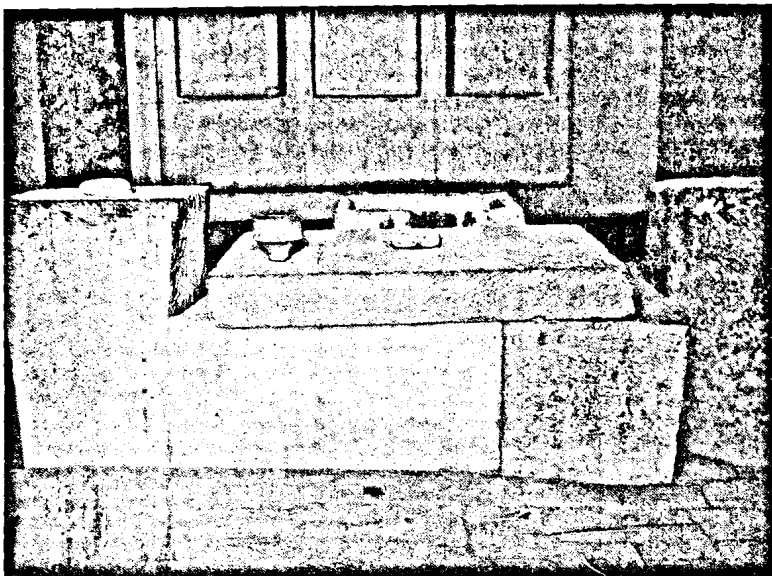


Նոր-Ջուղայի Ամենափրկչեան Վանքի նկարչեյին:

նաև գագաթը ծաղկազարդուած են. երկու կողմերու պատերուն վրայ կան մի քանի իւզաների պատկերներ: Դասը ատենէն բաժնուած է փայտեայ պարզ վանդակով մը և իր աջակողմը ունի քահանայի զգեստաւորման պահարանը՝ բեմի պատին կից: Մատուռի աւագ մուտքը կը բացուի բազմաթիւ դուռէն զարդարուած է պարսկական ճաշակի զարդաքանդակներով խոյրի ձևով: Գաւթի առջևի երկու սիւներուն մէջ տեղ և ծայրերը անոնց կողերուն մէջ աւելցուած, կը տարածուի հաստկեկ գերան

փոքրիկներու ուրախութիւնն էր ան «տաք կիրակուր» «սառ կիրակուր» ձայնի մեկ նաբանութեամբ: Լեւադ որ այժմ պապան ձած է ան և անոր «սառ» «տաք» ցնող ձեռքերը չի կան զիրենք հրաւիրելու հոգեւոր այն կերակուրին որ միշտ տաք տաք կը բաշխուէր իրենց մայրերուն Ս. Կատարինէի Սեղանէն:

Գաւթը մասամբ սալայատակուած է հանգուցեալ կոյտերու գերեզմանաքարերով: Նոյնպէս անոր քովնայի փոքրիկ բակերը որոնք «փողարակ» կը կոչուէին վանքի ներքին: Հրախալի բակին մէջ կայ ծա-



Ս. Էջմիածնի Բաւերը:

մը՝ որմէ շղթաներով կախուած է կուսաստանի դարաւոր Կոչնակը՝ «Կուսանաց տախտակ» որ ամէն Աստուծոյ օր աղօթքի հրաւէր կարդացած է հաւատաւոր կոյտերուն ու պատերէն անպին դուրսը և հեռունները գտնուող աշխարհիկ ականջներուն՝ երկարօրէն շեշտելով, հոգեւորին առաւելութիւնը: Ան իր չափուած ու ներգայնակ հնչիւնի ելեէջներով սիրուած էր մանաւանդ գիշերային լուսութեան մէջ իբրև «Ձայն յանապատէ» որ կը հրաւիրէր զգաստութեան և պատրաստութեան: Ջուղայածին

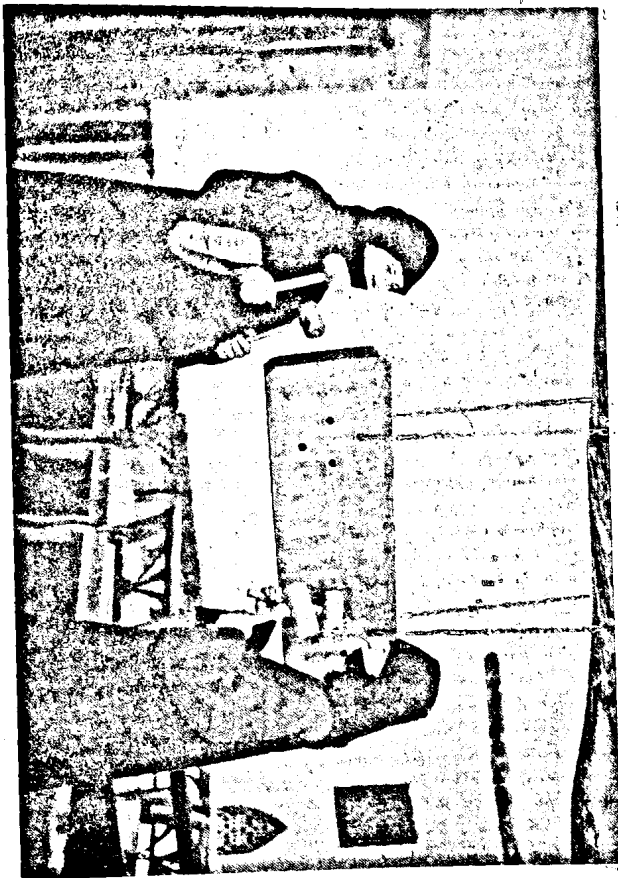
ազարդուած ածու մը և կուսաստանի ինքնաբերական համալուր ջրհորը որուն արծաթափայլ հեղուկը այնչափ ակորժելի կուգայ ծարաւներուն որչափ Յակոբինը՝ Սաւարիայի մէջ, և օրուն շուրջ ժամանակի ընթացքին ժողովուրդի բարեպաշտութիւնն ու ջերմեանդութիւնը բոլորած է Աւետարանի Սամարացիի դրուագին խորհրդաւորութիւնը՝ ջուրին տալով մինչև անգամ բուժիչ զօրութիւն, և մէյ մը խմողին չը ծարաւնալու ակնկալութիւնը... և չէ որ անոր շուրջ հաւաքուած էին ի մանկութենէ

«քաղաքէն» բաժնուած Զուգայեցի կիներ իրենց Սամարացի քրոջմէն բոլորովին տարեր ըլլալու սրբազան ուխտով, և դոյլ ի ձեռին միշտ կը սպասէին առանց դժկամակութեան զովութիւն տալու զուրսի տաքէն պապական սիրտերուն...:

Այս բակէն Զարսու թաղի գլխաւոր փողոցին վրայ կը բացուի Կուսաստանի ար-

խութենէն առաջ ունէր 33 խուցեր «նեղ և անձուկոյին իմաստը զգալիօրէն խորըըդանչող բացի միակ մեծկակ սենեակէ մը որ կառուցուած էր 1842ին Ազա Յակոբ Պետրոսեանի ծախքով՝ պատարագիչ քահանայի և հիւրերու ընդունելութեան համար: Խուցերու ներքին յարգարումը շատ պարզ էր. անձկութիւնը չէր թոյլատրեր ոչ

Ս. Կարաբեկովի ցանկաւորումը:



տաքին դուռը բարձր պատի մը կողէն: Միւս կրօնական հաստատութեանց և տեղւոյն սովորական բնակարաններու նման Կուսաստանը բարձր պատերով շրջապատուած է Փաւստոսի նկարագրած Ե. դարու Կուսաստաններու պէս «պարսպեալ և ամրացեալ»: Կուսաստանը իր վերջին կերպարանափո-

սեղան եւ ոչ՝ որ եւ է նստարան. զորքով ծածկուած յատակը կը ծառայէր թէ աշխատութեան և թէ հանգստի: Ոմանց պատերը զարդարուած էին կրօնական իւղաներկ որմանկարներով եւ ունէին սիրուն խորշեր՝ սրբազան մատեաններու եւ լապտերի համար: Անոնցմէ իւրաքանչիւրը իր

կողքին ունէր մի փոքրիկ մասան՝ մարմնական պիտոյից զետեղման համար։ Արեւելեան խցաշարքի կամարակապ, երկրի, դարձադարձիկ և մթնշաղ նրարնեցեք խուցերու անձկութեան վրայ կ'աւելցնէր լուիկ սոսիւլութիւն մը և անոնց կուտար կատարեալ ճգնարանի խորհրդաւոր երեւոյթը։ Անոնք կը յիշեցնէին Ե. դարու «փակարանները» և Ազաթանգեղոսի և Խորենացիի պատմութեանց մէջ յիշատակուած «խրճիթները», ուրեմն «անակաճութեան հնագոյն օրերը» մինչև Անտոնեան շրջան։ Դժբախտաբար կուսաստանի այս ամենահետաքրքրական մասը ոչ ևս է, մի քանի տարիներ առաջ զոհուած ըլլալով ուրիշ նոր շէնքեր մը՝ որ որչափ ալ բարենպաստիկ և օրտի մօտ՝ չի կրնար ծածկել այն սխալը որ գործուած է Ջուղայեցոց պատմութեան և նոյնիսկ անոնց պանծալի նախնաց ոգոյն և յիշատակին դէմ։ Այն Ջուղայեցիները որոնք իրենց աւանին մէջ իրարմէ 5-10 վարկեան հեռաւորութեան վրայ քսանչորս եկեղեցիներ կուռուցեր էին, իրենց ամառանային մասնուններով, գաւթներով և պարտէզներով ու անոնց շարքը ձիգ տուած էին Ննգկաստանի մէջ ծայրէն միւռը գէպի հեռաւոր Արեւիքի ծովեզերքները և որոնք անօրինակ ազգասիրութեամբ ուրիշ գաղութներու ալ բարեգործական և կրթական հաստատութիւններ նուիրած էին, թոյլ պիտի չը տային որ մի քանի սենեակներէ բաղկացած պարզ շէնքեր մը համար, երեք հարիւր տարուան կուսաստան մը խանգարուէր։

Ճգնարանը որչափ ալ ամալացած, պահպանուելու ամէն իրաւունք ունէր իբրեւ հայրենեաց եւ մայրաւորաբար Սիւնեաց Աշխարհի հնադարեակի կուսաստաններու հետ կապուած մի պատմական յիշատակարան։

Ս. Կատարինեան Միաբանութեան պատմութեան սկզբնաւորութիւնը Հին Ջուղայի գաղթի թուականին հետ կապուած է և տարակոյտ չկայ թէ ան Հին Ջուղայի համանուն Միաբանութեան մը շարունակութիւնը եղաւ նորին մէջ։ Հինէն նորը գաղթած կը նկատուին երեք կոյսեր՝ Ուսուփսանա, Թագուհի և Հոփիսիմէ։

Առաջին երկուքի իւղաներկ պատկերը կտաւի վրայ նկարուած, կը պահուին եկեղեցոյ մէջ։ Անոնք վերակազմեցին իրենց Միաբանութիւնը հինիս ներքին կանոններու

և աւանդութեանց համաձայն։ Օայտնի է որ Նոր-Ջուղայի ընդհանուր վերակազմութեան խանդավառութեան մէջ երեք կոյսերը մեծ յաջողութիւն գտան։ 1623-1702 տարիներուն, Միաբանութեան կեանքի առաջին յիսնամեակին 33 է կոյսերու թիւը։ Հետաքրքրական են անոնց անունները, ցոյց կուտան՝ որ Միաբանութիւնը ինքզինքը ժառանգական հոգեւոր կապերով կապուած կը զգար հնագոյն շրջաններու սրբաւորաց հոգեւոր կիներու եւ Միաբանութեանց հետ և նախանձախնցրութեամբ կը պահպանէր վանական աւանդութիւնները։ Մարիամ (հինգ հոգի), Եղիսաբեթ (չորս), Աննա, Սողոմէ, Տալիթա (երկու), Եպրեմ-սէ, Կիկլիէ, Դրիսէս, Փեփրոնիս, Հոփիսիմէ (երկու), Նուհիա, Մանիա, Սոփիա, Սանդուխտ, Դարան, Կատան, Կատարինէ, Եղիսար, Վաղգառ (չորս), Թագուհի և Վարդենի, Այս սերունդի խառնընթացը Մարտպան է Տալիթա և անոր յաջորդն է Մարիամ։

Յետագայ սերունդները կը ներկայանան մեծ մասամբ նոյն անուններով, ժառանգած ըլլալով այդ անունները ըստ վանական սովորութեան և աւանդութեան գիրքինը հովանաւորող և զատարակող յոյսերէն։ 1702-ին, հարիւր յիսուն տարի վերջ Միաբանութիւնը կազմող 16 կոյսերէն 13-ը առաջին սերունդի անունները կը կրեն։

Թուի եււէջներով Միաբանութիւնը իր կեանքն ու առաքելութիւնը կը շարունակէ իր վանական ուխտին և կենցաղին հաւատարմութիւնը մինչև ներկայ դարուս առաջին տասնամեակը և անկէ վերջ շուտ շուտ կը հալի և կը վերջանայ յաջորդ տասը տարիներուն՝ Մարիամ և Թագուհի երկու կոյսերով։

Նոր-Ջուղայի պատմագիր Պ. Յարութիւն Թ. Տէր Յովհաննէսեան (հանգուցեալ 1871-ին), հպարտութեամբ կ'ըսէ «Շնորհին Աստուծոյ սկսեալ ի հիմնարկութենէ սոյն անապատին մինչև ցայսօր ժամանակի» ոչ է եղեալ վատամարմանութիւն ինչ յաղաք միաբանից սոյն կուսանցի, այլ ընդ ամենայն ժամանակս զովելի հանդիսացեալ է ողջախոհութիւն, պարկեշտութիւն և սրբասիրութիւն սոյն միաբանութեան, իսկ յայն աշխարհաց զարմանալի իմն համարի ուխտն և ամենեցուն սոցին միաբանութիւնն։

Ըստ այս հեղինակուող վկայութեան,

կուսաստանի երկու հարիւր յիսուն տարիներու կիսանքը (1623-1871) եղած էր գովելի, զարմանալի և պատկառելի Նոր-Ջուղայի ոչ մէկ հաստատութիւն կրցած է այս պատուին արժանանալ՝ Յոյժ ցաւալի է ուրիշներ երբ այսքան շնորհքներով օժտուած դարաւոր հաստատութիւն մը իր փառաւոր վկայականէն 70 տարի վերջ կ'անյայտանայ Ջուղայեցոց աչքին առջև։ Թէ ինչո՞ւ և ինչպէ՞ս Պ. Յարութիւնի յաջորդին կը մնայ պատասխանել։

1858 ին Նոր շրջանի մը մէջ կը մտնէ կուսաստանը։ Ս. Ամենափրկեան. Թեմի Առաջնորդ Թադէոս Արքեպ. Բէգնազարեան անոր մէջ կը հաստատէ Նոր-Ջուղայի առաջին աղջկանց վարժարանը, Ս. Կատարինէի անունով, Ճաւայարեակ Պ. Մանուկ Յորդանանեանի նուիրատուութեամբ և կը դնէ զայն Միաբանութեան դիկափորութեան տակ։ Առաջին տարիներու աշխատանքներուն մէջ կարեւոր դեր կը կատարէ Միաբանութեան Մայրապետը՝ Սանդուխտ։ Ան տունէ տուն այցելելով կ'աշխատի ցրուել աղջկանց կրթութեան ոչ մի տիրոջ՝ նախապաշարուներն ու տարորինակ մտայնութիւնները, որոնք բոյն դրած էին դարերով սեղմ լաչակներու, քողերու և չարչափներու տակ ծածկուած գուլիներու մէջ։ Մեծ դժուարութիւններու եւ արգելքներու կը հանդիպի Սանդուխտ Մայրապետին, բայց ան պիտի ձուլայի կանանց մէջ ուրիշ ոչ ոք պիտի կրնար ճակատել ժամանակի նախապաշարուներուն և ուրիշ ոչ ոքի բացի իրեն և իր նմաններուն կրնային ականջ դնել Ջուղացի մայրերը և յանձնել իրենց դեռուտի աղջիկները՝ Թոյլ տալով որ անոնք արձակ համարձակ, գիրք ի ձեռքին, տունէն դուրս, խուլ ու սարսաղեղեղ փողոցներու մէջնէն, օտարամիտ, օտարացեղ, օտարակրօն աչքերու առջևէն երթեանկէին օրը մի քանի անգամ։

Առաջնորդ Սրբազանը լաւ գիտէր այս պարագան, անոր համար էր որ աղջկանց վարժարանը Ս. Կատարինէի մէջ կը հաստատուէր, բայց միւս կողմէ ալ ան նոյնչափ լաւ գիտէր թէ կուսաստանի համար անյարմար կարգադրութիւն մըն էր եղածը, հետեւաբար առժամանակեայ ընդոյթ տուաւ։ Անյարմար էր, վասնզի այն հաստատութիւնը որ բարձր պարիսպներով չրկապատուած,

աշխարհէ բաժնուած, անապատ կը կոչուէր և սահմանուած էր միմիայն կանանց կրօնական, և զուտ հոգեւոր կեանքի զարգացման համար, պիտի վերածուէր ժողովրդային, հանրային, «ազգային» հաստատութեան մը։ Բնականաբար, հետզհետէ, հակառակ ամէն զգուշութեան, միծ չափով պիտի խանգարուէին մենաստանի կեանքն ու խաղաղութիւնը, հոգեւոր զբաղումները, սրբազան պաշտամունքներն, եւ ներքին կարգապահութիւնը։

Արտաքին դուռը որ մենաստանը նւթապէս կը բաժնէր աշխարհէն և աւանդական խիտ կանոնի տակ էր, բաց պիտի մնար անելի ու անելի ամէն կարգի մարդոց առջև։ Որչափ ալ զոնապանուէին հաւատարիմ ըլլար իր պաշտօնին, պիտի չկրնար արգելք ըլլալ բոլոր հետաքրքիր աչքերուն՝ մէյ մը ներս՝ գլուխ քաշելու, տեսնելու թէ ինչ էր այն «ուշուղը» որ Մենաստանի լոսակեաց և պատկառելի շրջապատին մէջ սկսած էր։ Անշուշտ կարգապահութեան համար և ի յարգանս խիտ մայրապետներու օրինապահ կեցուածքին, տարբեր ելեմուտքի դուռ մըն ալ պիտի սահմանուէր վարժարանին, բայց ամէն ատեն, ամէն մարդ վարժարանի հանդիպելու համար իր երկրաչափական պարզ գոտիները անգամ մոռնալու տրամադիր պիտի ըլլաւ — ուղիղ եւ կարճ ճամբան ձգելով ոլորապտոյտը պիտի շրջապատէր. յետոյ, չէ որ աղջկանց վարժարանով Ջուղայի Լուսաւորութեան դարը սկսած էր, ինչ ըսել էր արգիլել «ազգային հաստատութեան» ազատ ելեմուտքը։ Եւ ջանկալիութեամբ Սրբազանը՝ որուն հանդէպ խորունկ յարգանք և սէր ունեցած են բոլոր Ջուղայեցիք, իր առաջնորդութեան շրջանէն մինչեւ այսօր իսկ, հեռատեսութեամբ «առժամանակեայ» կարգապահութիւն մը բրած էր, բայց այդ առժամանակեան եղաւ 40 տարի։ 1900 ին էր որ Մաղաքիա Եպս. Տէրունեանի ջանքերով կառուցուեցաւ Ս. Կատարինեան աղջկանց Նոր վարժարանը կուսաստանէն քիչ հեռու՝ Ձարսու թաղի գլխաւոր փողոցին վրայ, աւելի բացօթեայ շրջակայքի մը մէջ։ Բայց ասով չփոխուեցաւ մենաստանի կացութիւնը. ան չի կրցած վերադառնալ իր սգովելի, զարմանալի և պատկառելի փեռակին. եւ ընդհակառակը 40 տարի աղջկանց

վարժարանին ծառայած ըլլալով հանդերձ՝ իր վախճանի օրերը սկսաւ ապրիլ, թուով և որակով։ Ձկըցաւ վերագաւնալ, որովհետեւ աղջկանց վարժարանը հազիւ դուրս փոխադրուած, անոր տեղ 1901 ին կը հաստատուի «Ս. Կատարինեան Աղջկանց Արհեստանոցը», այս անգամ Բազմառ Վերջ։ Վարդապարեանի կարգադրութեամբ, և Ս. Կատարինեան Միաբանութեան լաւագոյն անդամները կը կապուին անոր։ Անշուշտ, արհեստանոցը օգտակար ձեռնարկ մըն էր։ 20 զորագործութեան գործիքներով, որոնց առջև 25-30 աղջիկներ նստած օրն ի բուն ժրջանօրէն կ'աշխատէին եւ բազմաթիւ մեծ ու փոքր գեղատեսիլ գորգեր կ'արտադրէին։ Ուրիշներ, ամէն տեսակ հանդերձեղէններ կը հրւսէին, դարձեալ կոյսերու հսկողութեան տակ՝ Հաստատութեան կ'օժանդակէր նաեւ Զուգայի Հայուհեաց Բարեգործական Ընկերութիւնը, որ կազմուած էր 1842 ին, և մեծապէս նպաստած Կուսաստանի աղջկանց վարժարանի պահպանման։

Արհեստանոցը հոն գտնուած ատեն Նոր-Զուգայի մէջ որբանոց մըն ալ բանալու անհրաժեշտութիւնը կը ծագի եւ երբ Առաջնորդարանի մէջ տեղի մասին կը մտածուի, դարձեալ Ս. Կատարինեան վանքը յարմար կը նկատուի։ Ու, 1907 ին Կուսաստանի մէջ կը հաստատուի Ս. Կատարինեան Աղջ. Որբանոցը, ընդ հսկողութեամբ Ամենափրկչեան Թեմի Առաջնորդին և ղեկավարութեամբ Հայուհեաց Բարեգործական Միութեան վարչութեան։ Այս առթիւ տեղի կ'ունենայ ինչ որ դեռ չէր եղած, բրիչը որ շատոնց ճոճուիլ սկսած էր Կուսաստանի զլլիւուն վերեւ՝ կ'իջնայ կռակին, որովհետեւ այնք շինելու համար աչք կուրցնէին՝ արհեստը Զուգա ալ մտած էր։ Զարմանալի է իրաւամբ թէ ինչո՞ւ 50 տարի շարունակ, ամէն անգամ, երբ Զուգայի Առաջնորդները բարեգործական հաստատութիւն հիմնել ուզեր են, Ս. Կատարինեան Մենաստանը յիշեր են առանց անոր ալ շահել նկատի ունենալու և անոր հիմնրուն հաստատութեան ալ ուշադրութիւն դարձնելու։ Եթէ անպատճառ կրօնական հաստատութեան մը հովանիին տակ գնելու համար էր իրենց մտահոգութիւնը, Նոր-Զուգայի մէջ շատ եկեղեցիներ կային, շատ աւելի լաւ պայ-

մաններու մէջ. կարելի էր օգտագործել յարմարագոյնները իրենց շրջակայ պարտէզներով։

«Զիարդէիցէն», ինչպէս կը սիրեն ըսել Զուգայեցիք, կարճ կապելու համար, բայց չեն կրնար սիրել սա դառն իրականութիւնը թէ այլևս գոյուցութիւն չունի Ս. Կատարինեան Կուսաստանը՝ իր Միաբանութեամբ, հաստատութիւն մը որ երկու հարիւր յիսուն տարիներու արհաւիրացի շրջաններու մէջէն ողջ առողջ և կենսունակ դուրս եկած էր, և մի 60 տարի ալ ազգային բարեգործական հաստատութեանց ծառայած էր։ Չեն կրնար չտրտմիլ, անոր կորուստով, երբ կը մտաբերեն անոր տեղն ու արժէքը հայ վանականութեան պատմութեան մէջ, իրրեւ միակ կազմակերպուած հնադարեան Կուսաստանը, որ կրցած էր դեռ երեք հարիւր տարի ալ օտարութեան մէջ վերապրիլ և հասնիլ քսաներորդ դարուն։

Այո «գիարդէիցէն», բարեբախտաբար Հայուհեաց Բարեգործական Ընկերութեան մէջէն, 1937 ին, մի նոր Ուսումնափառնա մը կը ծնի՝ յանձին Օր. Եղիսաբեթ Տէր Մաշտոց Խորայէլեանի, որ ի սէր հոգեւորին՝ կուսակցուն կրօնաւորութեան ուխտը կ'ընդունի Նոր-Զուգայի Կրօնական Խորհուրդի առջև և անոր հաւանութեամբ ու յանձնարարութեամբ, Սարկապազութեան աստիճան կը ստանայ Ատրպատականի Առաջնորդ՝ Գեոր. Տ. Ներսէս Արքեպս. Մեխիթթեանիցէն և կը հաստատուի Ս. Կատարինեան Կուսաստանի մէջ Մայրապետութեան պաշտօնով։ Բարեշնորհ Մայրապետը և Հայուհեաց վարչութիւնը կը խոստանան վերակազմել Միաբանութիւնը անմիջապէս որ պահանջուած անհրաժեշտ պայմանները ապահովուին։

Միաբանութեան կազմը եւ կեանքը։ Միաբանութեան աւանդական կանոնադրութիւնը յատուկ սահմանում մը չունի անդամներու թիւի նկատմամբ։ Վանական վարչութեան պարտքն էր միշտ ի մտի ունենալ Կուսաստանի բնակարաններու բաւականութիւնը և տնտեսական միջոցներն ու պայմանները։ Միաբանութիւնը կը բազմանար սքեմաւոր ուխտեալ կոյսերէ, որոնք իրենց մատաղ տարիքին՝ Կուսաստան մըրանելով և մի քանի տարի իրենց դաստիարակութիւնն ու պաշտպանութիւնը ստանձ-

Նող կոյսերու խնամքին տակ պատրաստուելով՝ քրան տարեկան հասակի մէջ՝ կը կատարէին իրենց կուսակրօնութեան ուխտը և Թեմակալ Նպիսկոպոսէն ձեռնադրուելով՝ կը մտնէին Միաբանութեան մէջ։ Դաստիարակ կոյսերը իրենց «մօնթ»երը կամ աւելի ուղիղ իրենց հոգևոր զաւակները խումբերու կը վերածէին և կարգով ուխտի և ձեռնադրութեան կը ներկայացնէին։

առաջին ուխտը կը կատարէին Ս. Սեղանին առջև՝ խորհրդաւոր լուսութեան մէջ։ Յետոյ Մայրապետը զանոնք կը ներկայացնէր Թեմակալ Նպիսկոպոսին ձեռնադրութեան համար վկայելով անոնց արժանաւորութեան մասին։ Նպիսկոպոսը իր հաւանութիւնը տալէ յետոյ կ'որոշուէր ձեռնադրութեան օրն ու վայրը և կը շնորհուէր ընծայացուաներուն եկեղեցական առաջին չորս աստի-



Կատարինեան կոյսեր։

Նոր Միաբաններու ուխտի և ձեռնադրութեան արարողութիւնները մենաստանի կեանքին հոգևոր ցնծութեան պահերը կը կազմէին։ Ընծայացուները իրենց պաշտպան կոյսերու կամ հոգևոր մայրերու առաջնորդութեամբ կը ներկայացուէին Մայրապետին եկեղեցւոյ մէջ ի ներկայութեան Միաբանութեան բոլոր անդամոց։ Հոն, իրենց

ձանները, որմէ յետոյ «խաբազնազգեստ եղեալ» կը մտնէին Միաբանութեան շարքին մէջ։ Ինչպէս Սմբատ Բագրատունւոյ կիրն «խաբազնազգեաց կրօնաւորեալ Տիւկինն Հայոց» (Ժ. դար, Յովհ. Կաթ.)։

Կ.

(Վերլու յաջորդութեամբ)